

บทที่ 4

สรุปผล

การศึกษานี้มีเป้าหมายการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านในจังหวัดพัทลุง โดยรวบรวมองค์ความรู้ด้านต่างๆ ทั้งการใช้สมุนไพรและตำรับยา จากหมอพื้นบ้านจำนวน 9 ท่าน ประกอบด้วย หมอหรือหวาน วัชรจิร โสภณ หมอโหยบ หล้าสะ หมอเหล็ม หวดแท่น หมออากาศ เอียดหม้ง หมออรัน สรรเสริญ หมอลาก เดชะพันธ์ หมอสมบุญ ทัพย์นุ้ย หมอยะผาด กาละหมัด และหมอแดง ทองสม สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ชนิดของพืชสมุนไพรที่รวบรวมได้

รวบรวมพืชสมุนไพรได้ทั้งสิ้น จำนวน 263 ชนิด 198 สกุล และ 81 วงศ์ จัดเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 203 พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 52 ชนิด เฟิน 7 ชนิด และจิมโนสเปิร์ม 1 ชนิด วงศ์พืชที่นำมาใช้ประโยชน์มากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ วงศ์ Euphorbiaceae พบ 25 ชนิด 15 สกุล รองลงมาคือวงศ์ Fabaceae พบ 23 ชนิด 16 สกุล และวงศ์ Zingiberaceae พบ 16 ชนิด 7 สกุล สมุนไพรส่วนใหญ่ที่นำมาใช้ประโยชน์มีลักษณะวิสัยเป็นไม้พุ่ม ซึ่งพบจำนวน 91 ชนิด ตัวอย่างเช่น เสนียด (*Justicia hadatoda* L.) ทองพันชั่ง (*Rhinacanthus nasutus* (L.) Kur) ชิงคอกเดียว (*Goniothalamus* cf. *macrophyllus* (Blume) Hook. f. & Thomson) หนาด (*Blumea basilsamifera* (L.) DC.) ชุมเห็ดเทศ (*Senna alata* (L.) Roxb.) ดอกแดก (*Baliospermum solanifolium* (Burm.) Suresh) เปล้าน้อย (*Croton stellatopilosus* Ohba) เปล้าใหญ่ (*Croton oblongifolius* Roxb.) ไฟเดือนห้า (*Excoecaria oppositifolia* Griff.) เป็นต้น รองลงมาคือไม้เลื้อยจำนวน 62 ชนิด ตัวอย่างเช่น พยายอ (*Clinacanthus nutans* (Burm. f.) Lindau) นมแมว (*Melodorum siamense* (Scheff.) Bân) สายหยุด (*Desmos chinensis* Lour.) ดานหม่อน (*Vernonia elliptica* DC.) สวาด (*Caesalpinia bonduc* (L.) Roxb.) กำแพงเจ็ดชั้น (*Salacia chinensis* L.) เล็บมือนาง (*Quisqualis conferta* (Jack) Exell) คำลึง (*Coccinia grandis* Voigt) กระดอม (*Gymnopetalum cochinchinense* (Lour.) Merr.) มะระจีน (*Momordica charantia* L.) เป็นต้น และไม้ล้มลุก จำนวน 54 ชนิด เช่น ผักเป็ดแดง (*Alternanthera bettzickiana* (Regel) G. Nicholson) บานไม่รู้โรย (*Gomphrena globosa* L.) ผักคราดหัวแหวน (*Sphaeranthus africanus* L.) กะเม็ง (*Ecilpta prostrata* L.) โด่ไม่รู้ล้ม (*Elephantopus scaber* L.) ผักเลี่ยนผี (*Cleome viscosa* L.) หนุ้าใต้ใบ (*Phyllanthus amarus* Schumacher & Thonn.) ธรณีสาร (*Phyllanthus pulcher* Wall. ex Mull. Arg.) หนุ้าปริก (*Leucas zeylanica* (L.) R. Br.) เป็นต้น ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์นั้น พบว่าส่วนใหญ่หมอพื้นบ้านนิยมใช้ส่วนที่อยู่ใต้ดิน คือ ราก หรือเหง้า มากที่สุด รองลงมาคือใบ และใช้ทั้งต้น

จากจำนวนพืชสมุนไพร 263 ชนิด นำมาจำแนกเป็นกลุ่มตามสรรพคุณ สามารถจำแนกได้ 14 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 สมุนไพรรักษาไข้ต่างๆ กลุ่มที่ 2 สมุนไพรบำรุงกำลัง กลุ่มที่ 3 สมุนไพรล้างพิษ แก้อาการพิษ กลุ่มที่ 4 สมุนไพรรักษาโรคภัยและลม กลุ่มที่ 5 สมุนไพรรักษาโรคในช่องท้อง กลุ่มที่ 6 สมุนไพรรักษาโรคมะเร็ง กลุ่มที่ 7 สมุนไพรรักษาโรคระบบ

กระดูก กล้ามเนื้อ ประสาทและสมอง กลุ่มที่ 8 สมุนไพรรักษาโรกระบบทางเดินปัสสาวะและอวัยวะสืบพันธุ์ กลุ่มที่ 9 สมุนไพรรักษาโรกระบบทางเดินหายใจ กลุ่มที่ 10 สมุนไพรรักษาโรกระบบทางเดินอาหาร กลุ่มที่ 11 สมุนไพรรักษาโรกระบบผิวหนัง ฝี กลุ่มที่ 12 สมุนไพรรักษาโรกระบบไหลเวียนโลหิตและหัวใจ กลุ่มที่ 13 สมุนไพรรักษาโรคสตรีและเด็ก กลุ่มที่ 14 สมุนไพรรักษาอื่นๆ เช่น ขับพยาธิ รักษาแผลสด และปรับธาตุ พบสมุนไพรที่มีสรรพคุณรักษาใช้มากที่สุด จำนวน 63 ชนิด รองลงมาคือสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคภัยและลม จำนวน 57 ชนิด และสมุนไพรที่ใช้รักษาโรกระบบทางเดินอาหาร จำนวน 52 ชนิด

เมื่อนำชนิดสมุนไพรที่หมอพื้นบ้านใช้ประโยชน์เปรียบเทียบกับชนิดและสรรพคุณตามหนังสือกองประกอบโรคศิลปะ สาขาเภสัชกรรมแผนไทย พบว่าชนิดพืชสมุนไพรที่สำรวจพบ มีจำนวนน้อยที่มีอยู่ในตำราเล่มดังกล่าวนี้ เนื่องจากสมุนไพรที่รวบรวมได้ เป็นสมุนไพรที่พบบริเวณป่าดิบชื้น ซึ่งส่วนใหญ่พบมากในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย ประกอบกับพรรณไม้ทางภาคใต้เป็นพรรณไม้ที่จัดอยู่ในกลุ่มพรรณไม้ภูมิภาคมาเลเซีย (Malaysian elements) ซึ่งมีชนิดพรรณคล้ายคลึงกับพรรณไม้ในมาเลเซีย แต่มีความแตกต่างจากพรรณไม้ในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย จึงทำให้คนทั่วไปรู้จักน้อย

2. คำรับยาที่รวบรวมได้จากหมอพื้นบ้าน

สามารถรวบรวมคำรับยาได้ทั้งสิ้น 269 คำรับ นำมาจัดกลุ่มตามสรรพคุณการรักษาโรค หรืออาการต่างๆ ได้จำนวน 12 กลุ่มโรค คือ กลุ่มที่ 1 สมุนไพรรักษาโรกระบบกระดูก และกล้ามเนื้อ กลุ่มที่ 2 สมุนไพรรักษาโรกระบบทางเดินปัสสาวะและอวัยวะสืบพันธุ์ กลุ่มที่ 3 สมุนไพรรักษาโรกระบบไหลเวียนโลหิตและหัวใจ บำรุงกำลัง กลุ่มที่ 4 สมุนไพรรักษาใช้ต่างๆ กลุ่มที่ 5 สมุนไพรรักษาโรคเด็ก กลุ่มที่ 6 สมุนไพรรักษาโรกระบบทางเดินหายใจ กลุ่มที่ 7 สมุนไพรรักษาโรกระบบทางเดินอาหาร กลุ่มที่ 8 สมุนไพรรักษาบำรุงกำลัง กลุ่มที่ 9 สมุนไพรรักษาโรกระบบผิวหนัง ฝี กลุ่มที่ 10 สมุนไพรรักษาโรคมะเร็ง กลุ่มที่ 11 สมุนไพรรักษาโรคลม กลุ่มที่ 12 สมุนไพรรักษาโรคสตรี พบคำรับยารักษาโรคใช้มากที่สุด จำนวน 40 คำรับ รองลงมาคือคำรับยารักษาโรคสตรี 37 คำรับ และคำรับยารักษาโรกระบบทางเดินอาหาร 36 คำรับ

สำหรับจำนวนคำรับยา พบคำรับยาของหมอเหลื่อม หวัดแท่น มากที่สุดจำนวน 102 คำรับ ส่วนใหญ่เป็นคำรับยารักษาไข้ จำนวน 27 คำรับ คำรับยารักษาโรกระบบทางเดินอาหารและโรคสตรี อย่างละ 19 คำรับ รองลงมาคือหมอแดงทองสม จำนวน 81 คำรับ ส่วนใหญ่เป็นคำรับยารักษาโรกระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ จำนวน 23 คำรับ และหมออื่นสรรพสิริชัย จำนวน 25 คำรับ ส่วนใหญ่เป็นโรคลม 6 คำรับ เมื่อเปรียบเทียบความหลากหลายของคำรับยา พบว่าหมอแดงทองสม มีจำนวนคำรับยาที่หลากหลายมากกว่าหมอพื้นบ้านท่านอื่น รองลงมาคือหมอเหลื่อม หวัดแท่น และหมออื่นสรรพสิริชัย และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบแยกคำรับยารักษาโรค / อาการต่างๆ แต่ละกลุ่มนั้น พบข้อมูลดังนี้ โรกระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ โรคมะเร็ง พบจำนวนคำรับยาของหมอแดงทองสม มากที่สุด โรคไข้ โรคเด็ก โรกระบบทางเดินอาหาร โรคลม โรคสตรี พบคำรับยาของหมอเหลื่อม หวัดแท่น มากที่สุด ส่วนกลุ่มโรคอื่นๆ ไม่มีความแตกต่างกันมาก มีที่แตกต่างกัน

บ้าง โรคมะเร็งพบเพียง 11 คำรับ โดยเป็นของหอมแดง ทองสม จำนวน 9 คำรับ หอมलग เคชะพันธ์ และหอมหรือหวาน
วัชรจิโรโสภณ ท่านละ 1 คำรับ

ชนิดสมุนไพรที่พบมากที่สุดในคำรับยารักษาแต่ละกลุ่มโรค 5 ลำดับแรก มีดังนี้

กลุ่มที่ 1 คำรับยารักษาโรกระบบกระดูก และกล้ามเนื้อ สมุนไพรที่พบมากที่สุด คือ

พริกไทย (*Piper nigrum* L.) คีปี้ (*Piper chaba* Hunt.) จิง (*Zingiber officinale* Roscoe) จันทน์เทศ (*Myristica fragrans* Houtt.) ไพล (*Zingiber montanum* (Koenig) Link ex Dietr.) หัวหมู (*Cyperus rotundus* L.) ว่านน้ำ (*Acorus calamus* L.) และ กานพลู (*Syzygium aromaticum* (L.) Merr. & L.M.Perry)

กลุ่มที่ 2 คำรับยารักษาโรกระบบทางเดินปัสสาวะและอวัยวะสืบพันธุ์ สมุนไพรที่พบมากที่สุด คือ

สารส้ม เกลือสินเธาว์และคิเกลือ สับปะรด (*Ananas comosus* (L.) Merr.) หัวหมู (*Cyperus rotundus* L.) จี้เหล็ก (*Senna siamea* (Lam.) Irwin et Barneby) เถวัลย์เปรียง (*Derris scandens* (Roxb.) Benth.) บานไม่รู้โรย (*Gomphrena globosa* L.)

กลุ่มที่ 3 คำรับยารักษาโรกระบบไหลเวียนโลหิตและหัวใจ สมุนไพรที่พบมากที่สุด คือ

คีปี้ (*Piper chaba* Hunt.) พริกไทย (*Piper nigrum* L.) จิง (*Zingiber officinale* Roscoe) สะค้าน (*Piper cf. ribesoides* Wall.) หัวหมู (*Cyperus rotundus* L.) การบูร จี้เหล็ก (*Senna siamea* (Lam.) Irwin et Barneby) เจตมูลเพลิงแดง (*Plumbago indica* L.) มะกรูด (*Citrus hystrix* DC.) มะนาว (*Citrus aurantifolia* Swingle)

กลุ่มที่ 4 คำรับยารักษาโรคไข้ต่างๆ สมุนไพรที่พบมากที่สุด คือ

ย่านาง (*Tiliacora triandra* (Coleber.) Diels) จันทน์แดง (*Dracaena* sp.) จันทน์ขาว (*Tarenna hoaensis* Pitard) เท้ายายม่อม (*Clerodendrum petasites* S. Moore) คนทา (*Harrisonia perforata* Merr.) ไคร้เครือ บุนนาค (*Mesua ferrea* L.) ระย้อม (*Rauvolfia serpentina* Benth. ex Kurz) กฤษณา (*Aquilaria* cf. *malaccensis* Lam.) จี่กา (*Gymnopetalum integrifolia* Kurz) จันทน์เทศ (*Myristica fragrans* Houtt.) บัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn.)

กลุ่มที่ 5 คำรับยารักษาโรคเด็ก สมุนไพรที่พบมากที่สุด คือ

น้ำประสานทอง โกฐสอ (*Angelica dahurica* Benth. var. *formosana* (Boiss.) Shan et Yuan (ชยันต์, 2544)) โกฐหัวบัว (*Ligusticum chuanxiong* Hort. (ชยันต์ และวิเชียร, 2547)) โกฐเชียง (*Angelica sinensis* (Oliv.) Diels. (ชยันต์ และวิเชียร, 2547)) โกฐพุงปลา ดานคำ (*Diospyros* sp.)

กลุ่มที่ 6 ค้ำรับยารักษาโรกระบบทางเดินหายใจ สมุนไพรที่พบมากที่สุด คือ

จิง (*Zingiber officinale* Roscoe) พริกไทย (*Piper nigrum* L.) บอระเพ็ด (*Tinospora crispa* (L.) Miers ex Hook.f. & Thomson) เกลือ กระเทียม (*Allium sativum* L.) มะแว้งเครือ (*Solanum trilobatum* L.) มะกรูด (*Citrus hystrix* DC.) สะเดา (*Azadirachta* sp.) เจตมูลเพลิงแดง (*Plumbago indica* L.) ขี้กาแดง (*Gymnopetalum integrifolia* Kurz)

กลุ่มที่ 7 ค้ำรับยารักษาโรกระบบทางเดินอาหาร สมุนไพรที่พบมากที่สุด คือ

ยาตำ (ว่านหางจระเข้; *Aloe vera* (L.) Burm.f.) จิง (*Zingiber officinale* Roscoe.) มะขาม (*Tamarindus indica* L.) พริกไทย (*Piper nigrum* L.) บอระเพ็ด (*Tinospora crispa* (L.) Miers ex Hook.f. & Thomson) จันทน์เทศ (*Myristica fragrans* Houtt.) เหหัวหมู (*Cyperus rotundus* L.) สะเดา (*Azadirachta* sp.)

กลุ่มที่ 8 ค้ำรับยาบำรุงกำลัง สมุนไพรที่พบมากที่สุด คือ

จันทน์เทศ (*Myristica fragrans* Houtt.) เหหัวหมู (*Cyperus rotundus* L.) พริกไทย (*Piper nigrum* L.) จิง (*Zingiber officinale* Roscoe.) บัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn.) ดีปลี (*Piper chaba* Hunt.) บุนนาค (*Mesua ferrea* L.)

กลุ่มที่ 9 ค้ำรับยารักษาโรกระบบผิวหนัง ผื่น สมุนไพรที่พบมากที่สุด คือ

เหหัวหมู (*Cyperus rotundus* L.) หญ้าขี้ฉอด (*Sida rhombifolia* L.) บัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn.) มะนาว (*Citrus aurantifolia* Swingle) มะกอก (*Spondias* sp.) ไพล (*Zingiber montanum* (Koenig) Link ex Dietr.) บอระเพ็ด (*Tinospora crispa* (L.) Miers ex Hook.f. & Thomson) ข้ำพลู (*Piper sarmentosum* Roxb.) ข้าว (*Oryza sativa* L.)

กลุ่มที่ 10 ค้ำรับยารักษาโรคมะเร็ง สมุนไพรที่พบมากที่สุด คือ

ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax* sp.1) ข้าวเย็นใต้ (*Smilax* sp.2) ย่านาง (*Tiliacora triandra* (Coleber.) Diels) ขมิ้นอ้อย (*Curcuma zedoaria* (Berg) Roscoe) ขอบนางแดง (*Pouzolzia pentandra* Benn.) ขอบนางขาว (*Pouzolzia zeylanica* (L.) Benn.) ขอบนางนึ่ง (*Salacia* sp.) จิง (*Zingiber officinale* Roscoe) บานไม่รู้โรย (*Gomphrena globosa* L.)

กลุ่มที่ 11 ค้ำรับยารักษาโรคลม สมุนไพรที่พบมากที่สุด คือ

พริกไทย (*Piper nigrum* L.) จิง (*Zingiber officinale* Roscoe) ดีปลี (*Piper chaba* Hunt.) จันทน์เทศ (*Myristica fragrans* Houtt.) สะค้าน (*Piper cf. ribesoides* Wall.) บุนนาค (*Mesua ferrea* L.) สมุลแว้ง (*Cinnamomum* sp.) กระวาน (*Amomum testaceum* Ridl.) เจตมูลเพลิงแดง (*Plumbago indica* L.) ข้ำพลู (*Piper sarmentosum* Roxb.) สมอไทย (*Terminalia chebula* Retz.)

กลุ่มที่ 12 ค้ำรับยารักษาโรคสตรี สมุนไพรที่พบบมากที่สุด คือ

ข้าวพุด (*Piper sarmentosum* Roxb.) พริกไทย (*Piper nigrum* L.) ฟ้าล (*Zingiber montanum* (Koenig) Link ex Dietr.) ขมิ้นอ้อย (*Curcuma zedoaria* (Berg) Roscoe) เทียนดำ (*Nigella sativa* L. (ชยันต์ และวิเชียร, 2547)) เกลิอ จิง (*Zingiber officinale* Roscoe) ดีปลี (*Piper chaba* Hunt.) ส้มป่อย (*Acacia concinna* Merr.) สะค้าน (*Piper cf. ribesioides* Wall.) บอระเพ็ด (*Tinospora crispa* (L.) Miers ex Hook.f. & Thomson) เจตมูลเพลิงแดง (*Plumbago indica* L.) หัวหมู (*Cyperus rotundus* L.) คัดเค้า (*Oxyceros bispinosus* (Griff.) Tirveng.) เทียนขาว (*Cuminum cyminum* L. (ชยันต์ และวิเชียร, 2547))